
В.В. Любчук,
*аспірантка Інституту соціальних наук,
Волинський національний університет ім. Лесі Українки,
м. Луцьк*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО СЛУЖІННЯ ХРИСТІЯНСЬКИХ ЦЕРКОВ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Із становленням громадянського суспільства Церква розширює соціальні зв'язки з його інститутами та переглядає власну діяльність. Водночас дедалі більшої актуальності у церковній роботі набуває напрям соціального служіння. Власне, такий підхід, на нашу думку, зумовлений усвідомленням християнськими церквами потреби пошуку дієвіших шляхів “до сердець віруючих”. Тим більше, що за громадянського суспільства християнська церква ставить перед собою як досить масштабні завдання (активна участь у суспільному житті, формування духовності і моральності у суспільстві), так і не такі значні за обсягом, але не менш важливі (допомога ближньому у конкретних справах). Відзначимо, що духовність, її формування, піклування про віруючих були прерогативою церкви і раніше, але нині – інші суспільні умови. Тому церква змушена конкурувати з іншими інститутами громадянського суспільства у формуванні різноманітних цінностей, норм, потреб тощо. Крім удосконалених форм богослужіння християнська церква досить вдало працює у сфері соціального служіння, хоча інколи є й альтернативою численним громадським організаціям, схожим за спрямуванням. Власне, саме активізація діяльності християнської церкви у сфері соціального служіння є важливим показником її оновлення, сприйняття і реагування на виклики громадянського суспільства.

Велику увагу українські вчені – соціологи і, особливо, релігієзнавці – присвячують вивченню релігійних процесів, міжконфесійному і міжрелігійному процесам (Л.Филипович), окремим конфесійним процесам, таким як створення Єдиної Помісної Православної Церкви (А.Колодний, О.Саган) та ін. Значно менше уваги приділяють проблемі розвитку соціального служіння в контексті громадянського суспільства. Хоча проблема соціального служіння в протестантизмі висвітлюється в публікаціях Ю.Решетнікова, О.Кисельова та ін.

Розвиток богослужбової практики є ознакою збереження християнськими церквами своєї релігії. Але зміни в сучасному українському суспільстві, які торкаються і свідомості, посприяли тому, що християнські церкви на даний час досить активно почали розвивати такий напрям діяльності, як соціальне служіння. Саме останнє може засвідчувати сприйняття християнськими церквами сучасної реальності. У зв'язку з цим, важливо визначити, яким чином ця діяльність сприяє чи, навпаки, створює перешкоди для входження християнської церкви у процес становлення громадянського суспільства.

Мета дослідження полягає в аналізі наявних напрямів соціального служіння православних, католицьких і протестантських церков і вияві специфіки їхньої діяльності, тенденцій та прогнозування наслідків впровадження сучасних напрямів соціального служіння.

Для реалізації мети зупинимося на вирішенні таких завдань:

- 1) дати власне визначення поняттю “соціальне служіння”;
- 2) вказати риси соціального служіння, відмінні від богослужбової діяльності;
- 3) охарактеризувати сучасні тенденції у соціальному служінні;

4) визначити переваги різних підходів у формуванні стратегії соціального служіння у православ'ї, католицизмі та в деяких протестантських церквах (ЄХБ, ХВС та АСД).

Останнім часом соціальне служіння у діяльності християнських церков починає відігравати дедалі більшу роль. Цьому значною мірою сприяють ті зміни, що відбуваються у суспільстві. Орієнтація на особистість, а не на клас, свобода вибору не лише у побутових ситуаціях (стосується вибору стилів, смаків тощо), а й світогляду спричинили значні зміни і в діяльності Церкви як соціального інституту. Крім того, оскільки церква за умов громадянського суспільства постає рівноправним соціальним інститутом, то, конкуруючи з іншими соціальними інститутами за вірних, крім богослужіння переключається і на пояснення потреби віри і релігії шляхом розвитку сфери соціального служіння.

Дослідження значної кількості наукової літератури щодо даної тематики не дало змоги знайти чітко визначене поняття “соціальне служіння”. Під ним розуміють або роботу з вірними поза культовими спорудами, або розділяють ще поняття евангелізації і соціального служіння (у протестантів). Скажімо, в ЄХБ соціальне служіння є одним із сучасних методів евангелізму поряд із роботою з молоддю, працею з дітьми тощо [3]. У римо-католиків те саме поняття певною мірою збігається з поняттям евангелізації (позапарафіяльна організація, евангелізація за допомогою ЗМІ, тощо) [1].

Ми під соціальним служінням розглядатимемо будь-яку діяльність, яку здійснюють церкви поза богослужбовим приміщенням, що зорієнтована на вирішення суспільно значущих проблем. Це і є однією з основних характеристик соціального служіння. Практичним підґрунтям для реалізації завдань соціального служіння звичайно слугує наявність матеріальних і людських ресурсів. У цій ситуації матеріальні ресурси з'являються за допомогою різноманітних благодійних організацій, власними силами чи іншими способами. Щодо людських ресурсів, то це, зазвичай, віряни тієї чи іншої конфесії. Важливо також відзначити, що аспекту соціального служіння значної уваги приділяють протестантські й католицькі церкви. А у православних основний акцент лишається на богослужіннях, соціальне служіння ще не набуло систематичного характеру, тобто відбувається своєрідне його становлення.

Але оскільки важливою ознакою церкви є богослужіння, то відзначимо, у чому полягають відмінності соціального служіння від богослужіння. Одну з них ми вже назвали – вона стосується місця проведення: в богослужінні – це обов'язково церква, костюл, будинок молитви тощо, а соціальне служіння відбувається поза культовою спорудою.

Наступною важливою відмінністю соціального служіння від богослужіння є особи учасників та їхня роль у цьому процесі. У богослужінні основними є священники, а роль вірних є пасивною – сприйняття проповідей. У соціальному служінні основне керівництво здійснюють теж священники, але вірні також активно беруть участь, оскільки соціальне служіння – це, насамперед, практична діяльність. З цього положення випливають ще дві відмінності: богослужіння ґрунтується на священних книгах, а соціальне служіння – на соціальних концепціях і доктринах, а також у соціальному служінні розробляються певні стратегії, плани, виходячи із сучасних суспільних реалій.

Важливою рисою соціального служіння також є відсутність обрядової діяльності або її уніфікація, на відміну від богослужіння, де обрядовість є обов'язковим атрибутом. Хоча зауважимо, що цей атрибут є майже незмінним у православних і католиків, протестанти цьому приділяють значно менше уваги. Можемо навіть відзначити, що соціальне служіння у них перебуває на першому місці. Тобто, у протестантів церква набуває обрисів добровільних об'єднань, хоча рівень

“добровільних об’єднань” для релігійних організацій, за влучним висловом британської дослідниці М.Харріс, характерний лише для західноєвропейській цивілізації. Зазвичай це є угруповання, які створюються на основі спільних уявлень і заради досягнення спільних цілей. Такі спільноти переважно керуються волонтерами [5]. І хоча українські релігійні організації ще не досягли такого рівня, та все ж є підстави твердити про очевидну зацікавленість християнських церков саме у напрямі соціального служіння. Одним із пояснень такого явища може бути формування в українському соціумі цінностей громадянського суспільства, а отже, і перегляд християнськими церквами своїх пріоритетів. Напевно, саме тому настільки актуалізується самими церквами проблема розвитку соціального служіння, виробляються різноманітні підходи.

Ще одним важливим фактором, на нашу думку, є сприйняття індивідами тієї чи іншої релігії. Скажімо, дослідження, що проводилося в США, в одній із найбільш релігійних країн, показало цікаві результати: кожен четвертий американець віком від 18 до 29 років не вірить у Бога, а серед тих, кому за 70, віруючих втричі більше; четверта частина дорослого населення США, яка вважає себе віруючою, не ідентифікує себе з жодною з релігій. Це є свідченням загальної тенденції до “індивідуалізації” віри. Тобто, віруючі самі вирішують, як дотримуватися Божих заповідей. Крім того, у 2007 р. 45% американців змінили вірування. У цьому контексті американський соціолог Г.Сміт говорить про несерйозність ставлення до релігії, коли найменша обставина спричинює зміну віросповідання. Заслугує також на увагу той факт, що поряд із зростанням невіруючих зростає і кількість Свідків Єгови, які досить активно працюють у сфері соціального служіння [6, 27].

Проаналізувавши сайти православних, католицьких і деяких протестантських конфесій (СХВС та ЄХБ), ми вирізнили такі основні особливості сучасного соціального служіння:

- 1) соціально-груповий підхід;
- 2) застосування світських засобів для проведення соціального служіння (технічні, інформаційні);
- 3) поширення сфер і напрямів діяльності;
- 4) робота з людьми з проблемних груп (люди похилого віку, які перебувають у місцях позбавлення волі та ін.);
- 5) співпраця з громадськими організаціями, органами влади;
- 6) міжрелігійна і міжконфесійна співпраця.

Як бачимо, у визначених особливостях ми торкаємося не лише суто змістовних характеристик соціального служіння, а й звертаємо увагу на зовнішні чинники (маємо на увазі останні дві особливості).

Сучасне суспільство акцентує дедалі більшу увагу на ролі особистості, тому християнські церкви зорієнтували своє соціальне служіння на цей аспект. Таким чином виникла потреба у створенні напрямів за соціально-демографічними характеристиками. Це зумовлено, на нашу думку, такими чинниками: значними відмінностями у потребах і прагненнях між різними соціальними групами; зростаючим впливом інших соціальних інститутів, які не лише формують думку, а й суттєво впливають на світогляд у цілому (насамперед це стосується ЗМІ). Оскільки у кожній віковій, статевої тощо групи є свої пріоритети, то, по суті, християнськими церквами досить успішно застосовується соціально-груповий підхід. Власне, в умовах громадянського суспільства поза релігією даний підхід втілюється в життя за допомогою діяльності численних громадських організацій різного спрямування.

В останні роки відбувається таке явище, як поширення сфер і напрямів діяльності соціального служіння. Тобто, соціальне служіння вже не обмежується лише наданням допомоги. На даний час основне його завдання полягає у створенні умов для реалізації особистості. Зокрема, робота з безробітними полягає у створенні

спеціальних підприємств для забезпечення потреб такої суспільної категорії, але вибір все ж лишається за ними. Крім того, створюються різноманітні центри духовного життя, школи мистецтва і спорту [2, 53]. Таким чином, збільшується коло спілкування представників однієї релігійної спільноти, створюються своєрідні громадські організації за релігійно-конфесійною ознакою.

Допомога так званим проблемним групам лишається важливою в усіх християнських церквах. До таких залічують, насамперед, людей похилого віку та осіб з обмеженими можливостями, дітей-сиріт, осіб, що перебувають у місцях позбавлення волі. Таке бачення проблеми пов'язано з деякими важливими чинниками: 1) особами, які становлять проблемні групи, майже не опікуються, а самим їм складно віднайти себе в житті; 2) деякі проблемні групи стають ще й групами ризику, тобто пошук свого місця в житті у деяких проблемних групах відбувається через алкоголь, наркотики або протиправну діяльність. На сьогодні, особливо в протестантських церквах, актуальним є не одноразова допомога таким групам, а допомога на постійній основі. Для цього створюються відповідні центри реабілітації, заклади відпочинку, лікувальні заклади тощо.

Важливим напрямом служіння є також співпраця церков з іншими інститутами: органами влади та громадськими організаціями. Така співпраця є особливо плідною у сфері роботи з проблемними групами. Скажімо, УГКЦ займається соціальною діяльністю з Міжнародним благодійним фондом "Карітас-Україна", який свого часу заснувала. Причому цей фонд не є релігійною організацією, але свою роботу здійснює на християнських засадах. Тому тут немає місця національній чи релігійній дискримінації. Особливістю "Карітас-Україна" є наявність низки професійних програм, які стосуються охорони здоров'я, допомоги дітям вулиці, сиротам тощо [4].

Взаємодія з органами влади у сфері соціального служіння також є одним із пріоритетних завдань християнських церков. Вона відбувається як на рівні конференцій, семінарів, так і у практичній площині. Наприклад, є зацікавленими у співпраці з владою і ті Церкви, які мають меншу підтримку населення: АСД у своєму Стратегічному плані на 2005–2007 рр. окремим пунктом зазначили аспект проведення різноманітних заходів і розроблення спеціальних планів, зорієнтованих на роботу з владними структурами [7].

Таким чином, соціальне служіння постає як суспільно значуща діяльність, яка здійснюється християнськими церквами з метою поширення духовності, формування цінностей громадянського суспільства внаслідок налагодження міжконфесійної та міжрелігійної співпраці, взаємодії з іншими соціальними інститутами. Аналіз напрямів соціального служіння християнських церков вказує на постійний прогрес у розширенні сфер служіння, удосконаленні його методів. Вирішені вище властивості соціального служіння дають підстави твердити про універсальний і толерантний характер здійснюваної діяльності.

Отже, соціальне служіння для християнських церков постає не лише додатковим способом оздоровлення суспільства, а й неодмінним інструментом для реалізації взаємодії із суспільними, громадськими інституціями з метою формування громадянських цінностей.

Поряд із цим, важливим також є визначення того, яким чином поява нових напрямів соціального служіння християнських церков сприятиме формуванню толерантності і солідарності в контексті окремої конфесії та суспільства в цілому, але це вже є предметом подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Євангелізація Римсько-Католицької Церкви в Україні // http://catholicmedia.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=10&Itemid=37
2. *Кисельов О.* Урізноманітнення виявів соціального служіння релігійних спільнот України // Релігійна панорама. – 2007. – № 12.
3. Нове бачення євангелізації в Україні // http://ecbua.info/index.php?option=com_content&task=view&id=288&Itemid=58
4. Отець Андрій Нагірняк: Добро й милосердя будуть потрібні завжди // www.ugcc.ua/ukr/library/zmi/article;4905
5. *Паращевін М.* Інтегративна роль релігії: історико-соціологічний нарис. – К., 2004.
6. Релігія і світ // Релігійна панорама. – 2008. – № 4.
7. Стратегический план на 2005–2007 гг. // www.adventist.org.ua/article/osrs_strategy